

Марија Циндори-Шинковић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за хунгарологију

СРПСКО-МАЂАРСКЕ АНТОЛОГИЈЕ НОВИЈЕГ И НАЈНОВИЈЕГ ДОБА (1881–1928)

Сажетак: Рад приказује укупно 11 антологија српске поезије на мађарском и антологије мађарске лирике и кратке прозе на српском језику, објављених у време интензивних српско-мађарских књижевних и културних веза (1881–1914) и њиховог поновног успостављања после Првог светског рата, у првој деценији међуратног периода (1918–1928).

Кључне речи: антологија, превод, преводилац, Благоје Бранчић, Ђена Павловћ, Славко М. Косић, Ендре Ади, мађарски приповедачи, Ђерђ Радич, Пал Деметер, Ђула Рохоњи, Богдан Поповић, Деже Костолањи, Јован Дучић, Бошко Токин, Иван Гол, антологија *Босиљак* (*Bazsalikom*), Корнел Сентелеки, појам *модерно*, Младен Лесковац, Сима Пандуровић, Милош Црњански, Карољ Аслањи, часописи *Српски књижевни гласник* и *Њугат* (*Nyugat*), рецепција, приказ.

Етимологија појма антологија сеже до античких времена, када је овој израз значио – цветну збирку. Појмовно и жанровско одређење антологије могуће је њеним поређењем са другим врстама збирног, сакупљеног, одабраног и груписаног објављивања текстова са одређеним циљем или наменом. Тако, на пример, хрестоматије чине избор текстова са неком (корисном) сврхом и наменом, нпр. васпитном, поучном, образовном. Сличном типу публикација припадају и алманаси, збирке радова тематски груписаних из одређених области, најчешће књижевне, који се објављују са временским размацима али немају устаљену периодичност као часописи. У ову групу би спадали још зборници и збирке, које, нарочито услед развоја и диференцијација штампаних публикација у разним гранама науке и ван научних области добијају посебне намене. У области књижевности зборници имају научни карактер, док се појам збирке односи на избор дела који је сачинио сам аутор (збирка песама, кратке приче и сл.).

¹ cindori-m@gmail.com

Експлицитно или имплицитно *антологија* подразумева одабир књижевних текстова по одређеним критеријумима – који могу бити дефинисани у односу на неки књижевни жанр (епиграм, сентенције, песме, песме у прози, кратке приче итд.), у односу на ауторе (антологија песника, групе аутора), могу имати временска одређења у односу на епоху или књижевни правац (нпр. поезија романтизма), књижевност других народа (нпр. Руса, Немаца, Француза) или територија (нпр. завичајна, војвођанска). Нису познате антологије обимних књижевно-уметничких текстова. Састављачи антологија су критичари, историчари, песници, писци, преводиоци, а одабир текстова може да се односи на националну или на књижевност неког другог народа. Естетски критеријуми избора и редослед сврставања текстова који намеће приређивач, представља важну кохезиону снагу и даје специфичну значењску димензију и склад различитости, можда зато неке антологије помињемо према именима састављача.

У српско-мађарским књижевним везама антологије имају врло важну улогу. Састављане не основу одређених јасних критеријума (естетских, књижевноисторијских), оне чине одабир превода књижевних дела из суседне књижевности и јављају се као сумарни приказ једне епохе, књижевног правца или жанра. Њиховом појављивању по правилу претходи период интензивнијег превођења и објављивања текстова у периодици. Нису познате антологије које су настале аутохтоно, независно од претходно успостављених књижевних и културних веза, оствареног квантитета и квалитета превода. Ови сумарни прегледи (прикази) књижевности другог народа део су књижевних токова или чине израз њихове преживљености и окончања. Посредно или непосредно, антологије говоре о естетичким мерилима, укусу читалачке публике и њеном хоризонту очекивања, о рецептивној моћи друге националне књижевности, отворености према страном, туђем, према „другости“. Као дела која се заснивају на међусобном превођењу двеју књижевности, српско-мађарске антологије чине извесне међе у историји преводне књижевности оба народа. Из њих се виде узуси превођења и поетике превода једне епохе (или аутора), ниво познавања језика, књижевности, културе, образовања другог народа, препознавање и начин трансформације индивидуалних уметничких решења у текст превода, трагови прилагођавања страног књижевним канонима реципијента. На крају, занимљиво је разматрати да ли се избор текстова из једне друге књижевности у новом контексту јавља као новина, да ли приања на традицију или јој је страна, да ли се јавља са циљем да попуни неке празнине у познавању једне друге књижевности.

С краја 19. и у првој деценији 20. века (1881–1914) у двама књижевностима појавило се укупно десет антологија с изразитим

реципроцитетом: пет су представљале избор и превод мађарске лирике и кратке прозе у српској књижевности, а пет избор превода на мађарски језик песама српских песника. Све ове антологије ослањале су се на међусобно познавање културе и књижевности и богату традицију књижевног превођења. Неке од њих јављају се као избор из песништва већ минуле епохе и делују анахроно, неке захватају савремену књижевност, чак и песнике и писце који су тек ступили на сцену у матичној књижевности; уз избор из „класичне модерне“, неке антологије у избор укључују и најмлађу генерацију авангардних стваралаца.

Имајући у виду интересовање часописа према жанровима кратке прозе, после низа објављених превода у периодици, Благоје Бранчић је 1896. у виду антологије издао избор из мађарске кратке приче под насловом *Кита цвећа из мађарског перивоја*. Окосницу његовог избора чинили су наслови два најпопуларнија писца у Мађарској – Мора Јокаија и Калмана Миксата, чије је приповетке српска читалачка публика познавала у преводима са страница часописа и тиражних календара за народ. Наредне 1897. године Ђена Павловић штампао је у Сомбору антологију мађарске књижевности 19. века под насловом *Руже*, у коју је уврстио писце који су важили за „класике“. У антологији мађарске поезије Благоја Бранчића, објављеној 1907. године под насловом *Из мађарског перивоја*, средишње место заузимају песме два велика песника мађарског романтизма, Михаља Верешмартија и Шандора Петефија.

После ових избора, који се претежно односе на минулу епоху романтизма и реализма, 1909. године у Мостару објављена је антологија мађарске новеле *Мађарски приповедачи. Двадесет приповједака*. Она чини избор из савремене мађарске кратке прозе у време када овај жанр у антологијском виду није објављен ни у матичној мађарској књижевности. Избор је сачинио Славко М. Косић (1886–1955), млади учитељ из Кикинде, који се после завршене учитељске школе у Сомбору обрео у Сарајеву и Мостару. У сарајевском листу *Српска ријеч*, у конкуренцији десетак преводаилаца са мађарског језика који су у то време радили у Босни и Херцеговини, објављивао је преводе најсавременијих писаца. У његову заслугу спада увођење Ендреа Адија у српску књижевност 1906. године, много пре појаве Адијеве прве збирке новела 1910. године.

Славко М. Косић био је изузетно упућен у токове савремене мађарске књижевности, прилоге је преузимао из мађарских листова и часописа, а преводе објављивао не само у дневној штампи него и у календарима за народ. На тај начин је најширој читалачкој публици представљао и „најмодерније“ писце, према којима су водећи књижевни часописи били врло опрезни. Захваљујући њему, проза Ендреа

Адија, симбола мађарске модерне поезије, објављена је у дневној штампи и календарима за народ пре него што се појавила на страницама *Српског књижевног гласника* или *Летописа Матице српске*.

За своју антологију Косић је изабрао двадесет писаца средње и млађе генерације, међу којима су се нашли чак и они који су у матичној књижевности пуну афирмацију доживели тек после Првог светског рата. Антологија *Мађарски приповедачи* објављена је као 166–167. књига мостарске *Мале библиотеке*, која је од 1899. до 1909. имала укупно 185 књига. Међу њеним издањима су и *Шест прича* Ференца Херцега у преводу Јована Грчића, и *Мале приче* Гезе Гардоњија, које је са мађарског језика превео сам уредник Јован Протић.

За овим антологијама не заостају ни оне које су у мађарском преводу представљале најзначајније српске песнике. По хронолошком следу треба поменути две сомборске антологије: *Шапенила* (*Tarkaságok*) Ђерђа Радича из 1881. године и *Јесење руже* (*Őszi rózsák*) Пала Деметера, објављене 1897. После извесног затишја, године 1910. мађарска читалачка публика добила је две антологије српског песништва: *Из српских песника* (*Szerb költőkből*) Ђуле Рохоњија, и антологију Иштвана Сасија с истим насловом а избором од 31 песника и укупно 140 песама. Она је изазвала подељена мишљења, по неким није одговорила захтевима времена, по другима је била најпотпунији приказ оновременог српског песништва у мађарској књижевности.

Све до сада поменуте антологије српске поезије на мађарском језику појавиле се пре *Антологије новије српске лирике* Богдана Поповића, објављене 1911. године у Загребу. То је са компаративног становишта важна чињеница, јер она естетска мерила која је успоставила у националној књижевности још нису утицала на ауторе мађарских антологија нити су пројектована на њихов избор, књижевна мерила и виђење српске лирике.

У само предвечерје Првог светског рата, 1914. године, појавила се антологија *Модерни песници* Дежеа Косталањија, са избором песама 104 европска ствараоца. Популарни мађарски писац, родом из Суботице, Косталањи је племенитим гестом у велико друштво одабраних увео Јована Дучића и Милана Ракића и дао им достојно место у европском песништву.

Ускоро иза тога, у „крвавом вихору рата“, прекинута је веза међу књижевностима суседних народа који су се на фронту нашли на супротним странама, међутим, у послератним годинама поново је успостављен извесни реципроцитет у објављивању антологија. На Косталањијев племенити гест узвратио је Бошко Токин, авангардни песник, филмски естетичар, један од уредника *Зенита*, који је писма Лајошу Кашаку и чланке за његов часопис *Ма* писао на мађарском језику, а у Београду је иницирао прославу годишњице Шандора Пете-

фија. Са мађарског је преводио Ендреа Адија, Кашака, Јенеа Хелтаија, Шандора Бродија и Лајоша Зилахија. У Темишвару је завршио пијаристичку гимназију, после естетику и историју уметности у Паризу. Када је 1922. године Иван Гол у Призу приредио и објавио антологију 116 песника *Les Cinq Continents. Anthologie Mondiale De Poésie Contemporaine* (*Пет континената. Антологија савремене светске поезије*), Бошко Токин је за ово издање сачинио избор из мађарске и српске књижевности. У његовом избору у антологију су унете три песме Ендреа Адија и по једна Лајоша Кашака и Шандора Барте. Адијеву песму *Нарасли Христоси* сâм је превео са мађарског на француски језик. Од српских песника одабрао је песме Милоша Црњанског и Љубомира Мицића. Оваквим избором као да је прејудиицирао своје виђење савремене лирике региона као легуре модерног и авангардног.

Преко Костолањијеве и Голове антологије, посредством Бошка Токина, специфична испреплетеност српско-мађарских књижевних веза и сусрет двеју књижевности пројектован је на широки међународни план, а тиме су обе књижевности биле на добитку у промоцији својих стваралаца. Са становишта упоредних истраживања српско-мађарске антологије периода 1881–1928 конституишу један виши, сублимирани сазнајни и вредносни слој у књижевној свести оба народа.

Године 1928. објављена је *Antologija modernih srpskih pesnika, Bosiljak (Bazsalikom)*. Њени приређивачи и преводиоци, Корнел Сентелеки и Јожеф Дебрецени, преузели су на себе онај нимало лак задатак, о којем је и Младен Лесковац у то време писао, наиме да својим преводима и избором учине „прве кораке ка сарадњи војвођанске (мађарске, прим. М. Ц. Ш.) ка српској култури“.

После повратка из Будимпеште у Сивац, Сентелеки 1923. почиње да преводи са српског језика. У мађарској штампи и књижевним додацима регионалних листова објавио је преводе прозе Вељка Петровића, Ива Ћипика, Милутина Ускоковића, Драгише Васића. На пољу поезије окушао се преводом песама Жарка Васиљевића, али право откриће за њега ускоро постаје поезија Јована Дучића. Можда су управо његове песме утицале на то да започне рад на састављању антологије. Братиславски часопис *Vatra (Tűz)* у другом броју за октобар 1926. доноси вест о таквом његовом плану.

Када је, током свог боравка у Египту 9. и 10. фебруара 1927. Сентелеки посетио Јована Дучића у Каиру, већ су расправљали о детаљним питањима везаним за антологију. На мађарског песника утицали су Дучићеви ставови и његово виђење савремене српске лирике. Сентелеки ће из Египта понети не само списак песама које је сам Дучић одабрао из свог стваралаштва, већ и замисли и сугестије о приређивању, избору и структури саме антологије.

Поред Дучићевог мишљења и помоћи које му је при одабиру и превођењу песама пружао Младен Лесковац, Сентелеки је могао наћи чврст ослонац и у *Антологији новије српске лирике* Богдана Поповића. У последњим месецима рада могао је прелистати и *Антологију најновије српске лирике* Симе Пандуровића, која је објављена 1927. године. У предговору *Босиљка* Сентелеки, међутим, Пандуровића и не помиње, а по питању периодизације као да води полемику са Богданом Поповићем уместо да преузме његова решења. У вези са поделом антологије на три дела, која је спроведена у Поповићевој, он примећује да „појам *модерног* данас има друго значење него што је имао почетком века, појам *модерног песника* се такође мењао током последњих деценија [...], придев модерно не може да се примени на већ окончане епохе које су врло далеко од света осећања данашње човекове душе“.

Свој избор Сентелеки почиње Војиславом Илићем јер, према њему, „он је први српски модерни поета у данашњем смислу речи модеран“. Такође констатује да „антологију без премца“ Богдана Поповића не може да прати ни у одређивању својих мерила, ни у састављању „са таквим уметничким укусом и савршенством“. Не само зато јер су Поповићева мерила „сурово висока, захтеви строги, ставови чисто естетски“, већ и због тога што „за време рата и у послератном периоду песничка остварења не могу да се решетају кроз сито које има три дна, емоцију, јасност и потпуну лепоту, – јер од песама једва би шта остало. Она материја из које ми бирамо није погодна за такву селекцију. Зато наша књига свакако губи у уметничкој лепоти и хармонији, али добија у верности и потпуности“.

Прихватајући ова два мерила – да тежи ка целовитом и верном приказу савремене српске поезије – Сентелеки песнике у својој антологији није поређао ни хронолошки ни по претпостављеној естетској вредности, већ по абеди, дајући релативно потпун преглед стваралаштва тридесет двоје савремених српских песника међу којима су били: Иво Андрић, Милош Црњански, Раде Драинац, Јован Дучић, Аница Ђукић, Хамзо Хумо, Војислав Илић, Милета Јакшић, Густав Крклец, Божидар Ковачевић, Десанка Максимовић, Тодор Манојловић, Даница Марковић, Сибе Миличић, Ненад Митров, Милорад Митровић, Божидар Николајевић, Сима Пандуровић, Милош Петровић, Владислав Петковић-Дис, Вељко Петровић, Велимир Рајић, Милан Ракић, Алекса Шантић, Душан Симић, Јела Спиридоновић-Селем, Светислав Стефановић, Гвидо Тартаља, Милан Ћурчин, Аугустин Ујевић, Душан Васиљев и Жарко Васиљевић.

Из до сад непознатих разлога, изоставио је Растка Петровића. С друге стране, једино је на овакав начин улогу увертире на почетку антологије могао да повери, скоро пророчки, Иви Андрићу и његовој песми *Шта сањам и шта ми се догађа*.

Marija Cindori-Šinković

**SERBIAN-HUNGARIAN ANTHOLOGIES OF THE MODERN AND
MOST MODERN AGE (1881–1928)**

Summary

The paper presents a total of 11 anthologies of Serbian poetry in Hungarian and anthologies of lyricism and short prose in Serbian, published at a time of intense Serbian-Hungarian literary and cultural bonds (1881–1914) and their later re-establishing following the First World War during the first decade of the period between the two great wars (1918–1928).

